

STAV NÁŠHO STAVITEĽSTVA

Pred dvoma rokmi som môj príhovor pri takejto príležitosti nazval „Stav nášho stavu“. Dnes bude o stave nášho stavu hovoriť v nasledujúcom náš predseda Imro Pleidel a myslím, že popri všetkých aktuálnych peripetiách našej profesie sa má aj čím pochváliť. Môj príspevok som dnes nazval „Stav nášho staviteľstva“ a nebude optimistický. Nechcem sa však zapodievať pre mňa delikátnym rozhraním medzi pojmami architektúra a staviteľstvo. Na toto „rozhranie – nerozhranie“ názor mám a som si istý, že by ma zaň akademická teoretická obec silne vypliesnila. A tiež sa nechcem venovať obsiahlej a komplexnej téme stavebno-technických a technologických postupov, doméne našich kolegov stavebných inžinierov. Chcem skôr nám architektom pripomenúť všetky tie rozhodnutia, za ktoré nesieme zodpovednosť voči klientovi a zároveň voči spoločnosti, ktorej prostredie našou tvorbou formujeme. Mám na mysli všetky tie rozhodnutia, ktoré sú okrem rýdzo dispozičných, kompozičných či estetických aspektov nevyhnutnou podmienkou celistvosti a integrity architektonického diela. Ide práve o také rozhodnutia, ktoré obzvlášť podliehajú klientovej či developerovej súhlasnej vôli a dodávateľovej schopnosti a poctivosti. Rozhodnutia, ktoré sú podstatné pre staviteľskú hodnotu architektúry. Napríklad inteligentné a nápadité konštruovanie, kvalitné a trvácne materiály, prítomnosť remeselnej zručnosti a mnohé iné.

Významný americký architekt Kevin Roche pri preberaní Pritzkerovej ceny v 1982 hovorí: „To build well is an act of peace.“ Na prvé počutie tak trochu patetické a naivným idealizmom podozrivé konštatovanie sa po dlhšom premýšľaní vyjaví ako hlboká ľudská múdrosť tohto architekta, ktorej porozumieme. Čo všetko znamená pojem „stavať dobre“ a aký má byť podiel nás architektov na „dobrom“ stavaní?

Slovensko zažíva v súčasnosti stavebný boom, ktorý okrem masívneho nárastu postaveného objemu charakterizuje rozsiahla nekvalita, materiálová a produktová lacnosť tj. podradnosť, absencia elementárnej prítomnosti remesla, enormná a nemylosrdná exploatácia pozemkov, často korupčné okolnosti od povoľovacích legislatívnych úkonov po reálie stavania – pod týmito reáliami rozumiem najmä bezohľadnú ziskuchtivosť. Samozrejme jestvujú výnimky svetlé, či aspoň svetlejšie. A ani nie všetci z nás tento stav vnímajú podobne kriticky. Hovorím väčšinou z mojej skúsenosti a zo skúsenosti mojich blízkych priateľov, s ktorými si tieto témy vzájomne zdieľame. Vedome zovšeobecňujem a možno preháňam.

Na Slovensku pribúda hodnotnej - to v mojom ponímaní znamená všestranne kvalitnej celistvej - architektúry, razantnejšie ako pred pár rokmi. Jej podiel na objeme celej novej výstavby, porovnávajúc ho s vyspelým svetom, je stále enormne malý. Isteže tento závažný deficit má kultúrno-historické korene a ani nemá rýchle riešenie. Celebujeme právom vynikajúce architektúry – najmä našim CEZAARom s jeho osvetovým poslaním. Napriek tomu považujem terajší stav zovšeobecnene za obdobie úpadku stavebnej kultúry.

Pred dvomi rokmi som tu citoval Rema Kolhaasa o všeobecnom úkaze postupnej marginalizácie postavenia architekta – chcel som vedome spochybniť našu pestovanú sebaľúziu o našej dôležitosti. Okrem mnohého iného Kolhaas hovorí aj toto: „Vylúčením architektov z verejného sektoru, trhové hospodárstvo pretrhlo spojenie medzi architektúrou a idealizmom.“ Kolhaas nám hovorí – povedané brutálne – že nad idealistickou a teda ušľachtitou motiváciou k architektúre zavládli

pravidlá kšeftu. Aký je teda vzťah medzi týmto našim slovenským trhom a univerzalistickým idealizmom architekta?

Úpadok stavebnej kultúry u nás najmä v 70.-tych – 80.-tych rokoch minulého storočia pochádzal vo veľkej miere vlastne z ideologického pozadia. V mene ideálu sociálnej rovnosti a spravodlivosti bol potenciál príslušného segmentu stavebnej produkcie bezozbytku vyčerpaný stále sa zvyšujúcou potrebou nového a lacného bývania. Tá vznešená chiméra znamenala okrem mnohých zrejmých kladov aj povýšenie kvantity vyjadrenej v tisícoch bytov nad kritériá kvality, nemilosrdné ničenie mnohej historicky rastlej urbánnej štruktúry identifikujúcej najmä stredné a malé mestá a iné. V okolnostiach dnešného stavania je oným ideologickým pozadím zisk ako legitímny a prirodzený atribút trhového prostredia. V našich ranokapitalistických reáliách stavania je miera zisku výrazne dominujúcou, nezriedka jedinou ambíciou developera a dodávateľa. Prirodzená, historicky predpokladaná staviteľská ambícia toho, kto dom stavia je málokedy prítomná. Taká ambícia, ktorá znamená dlhodobu spokojného užívateľa bez stresu z následkov nedbalého stavania, ktorá mi ako staviteľovi zakladá dobrú povesť a ktorej výsledkom je trvácny kultúrny počin.

Mám na mysli najmä „veľkých hráčov“. Takých, ktorí si všetky súčasti stavby subdodávateľsky zabezpečia cez jediné kritérium – tj. najlacnejšie. Najlacnejšie znamená remeselnú nevzdelanosť, neskúsenosť či podnikateľské hazardérstvo najatého subdodávateľa. V konečnom dôsledku je to architekt, ktorý musí takto logicky vzniknuté nepodarky maskovať náhradným, nepôvodným a spravidla menejcenným riešením. Koľko času musíme zápasit' s podsúvaním podradných materiálov a postupov voči tomu, čo sme v zhode s klientom nakreslili a určili? Aký odolný je klient-laik voči lákadlu lacnejšej tj. menejcennejšej dodávateľovej alternatívy voči tej architektovej? A akí odolní sme my architekti voči rôznym priamym či skrytým podobám provízií za súhlas s „racionálnejším“ riešením? To sú situácie kedy je etickým imperatívom našej profesie chrániť zmysluplnosť klientových investovaných peňazí.

Dnešný boom stavania znamená vo svojich dôsledkoch to isté, čo pred rokom 89. Zvyšujúce sa množstvo nových dokončených a stále drahšie predávaných bytov je cieľom, tentokrát trhu. Nastal opäť stav nadradenia kvantity nad často elementárnymi kritériami kvality. A ak je táto prítomná, tak záhadne presne po dobu trvania dodávateľskej záruky. Alebo reklamne anonsovaná kvalita či nadštandard, ktorý sa vyjaví ako bezcenná banalita, ktorú však laik ponajprv nerozpozná. A trápnosť takejto situácie vrcholí vtedy, keď si takáto architektúra vynucuje pozornosť vyzývavou spektakulárnosťou. Developerova vôľa ku kvalitnému stavaniu má jedinou možnú korektúru – trhový neúspech.

Vzniklo v ostatnom čase viacero výborných nových rodinných domov. Tá drvivá väčšina však, ktorá v podobe bungalovu spíňa malomeštiacky ideál rodinného bývania v rozsiahlych prímestských aglomeráciách, vzniká na priamej línii klienta a dodávateľa. Tento nepôvodný druh je jedným z charakteristík úpadku našej stavebnej kultúry nielen preto, že je cudzí našej tradícii či elementárnymi kritériám súčasnej hodnotnej architektúry, ale aj preto, že má svojich architektov – našich kolegov.

V drvivej prevahe sú našim prostredím stavby na bývanie. Štát dnes významnou mierou motivuje k zatepľovaniu jestvujúceho bytového fondu. Zmysel je ušľachtilá a nutná energetická úspora. Tešia sa obyvatelia aj zatepľovacia loby. Zaznamenal niekto z Vás v tejto silne medializovanej kampani okrem čísiel o úspore pojmy z oblasti stavebno-kultúrnych dôsledkov tohto ťaženia? Masívne

preplášťovanie jestvujúcej architektúry sa deje na priamom a výlučnom vzťahu vlastníka a dodávateľa zateplenia pod spravidla jediným kritériom najmenšej ceny. Architektúra sa preplášťuje v celých svojich dejinách, vždy to však znamenalo novú kultúrnu vrstvu. Je takou prevažne osádzaný polystyrén, najlacnejšie stierky a plastové okná? Nehovoriac o degenerovaní podoby pôvodného a nie zvlášť početného hodnotného výrazového tvaroslovia architektúry najmä 2. polovice minulého storočia. Ako bude vyzerat' takto zabalená, ale aj teraz postavená architektúra za 25, 50, 80 rokov? Nemám na mysli jej budúce kunsthistorické zaradenie. Myslím na jej fyzický stav, na jej odolnosť voči užívaniu, premenám či jednoducho starnutiu. Uvedomujeme si ako náš rešpekt voči cudzej kultúre pochádza významne z podvedomého vnímania z prítomnosti či neprítomnosti ušľachtilej patiny jej architektúry? A takúto zakladá kvalitný povrch a poctivá realizácia. Udržateľnosť je síce čudné slovo, jeho význam je však enormný. Nie je takou architektúra, ktorá suroviny a energie zhodnocuje práve svojou trvácnosťou či solídnosťou bez nároku na časté opravy a korektúry? Taká, ktorá bude slúžiť dlho. Stavíme takéto architektúry? Kritériá budúceho pozorovateľa tejto našej doby skrze jej architektúru budú podobné tým všetkým predchádzajúcim.

Prostredie v ktorom zisk dominuje hodnotovej hierarchii, produkuje v architektúre, ako vo všetkom ostatnom lacnú povrchnosť, predstierajúcu hodnotu, ktorou nie je. Je to konzumná kultúra zdania. Taká, ktorá napríklad oslavuje prívlastkom celebríta ľudí, ktorí sú v skutočnosti lacní zabávači. Jej závažnejším produktom je masívna prítomnosť nekvality a nezodpovednosti v realizovaných architektúrach. V zjavnej, ale často aj v skrytej podobe, ktorá je však v čase a užívaní nezatajiteľná. Jej prítomnosti sme si vedomí, rozsah v rôznej miere tušíme. Rozsah, ktorý voči laickej verejnosti ako povestnú špičku ľadovca indikuje iba zopár medializovaných „statických“ škandálov.

To nie je ojedinelé zlyhanie jednotlivcov či blbá zhoda okolností. To je systémová chyba, ktorá je logickým dôsledkom bezohľadnej dominancie zisku.

Neustále a zásadne porovnávam stav našej architektúry s krajinami či regiónmi zrelej stavitel'skej tradície, s krajinami dávnejšej, historicky podmienenej vyspelejšej kultúry. Naším východiskom je dejinný handicap a preto si ťaž nerobím ilúzie o našich endemicky prítomných vlatnostiach potrebných pre hodnotné stavitel'stvo. Pritom stavať lacno nemusí znamenať stavať podradne. Máme viacero investične lacných a zároveň hodnotných architektúr. Platí tiež, že chudoba cti netráť – v takomto prostredí sa však umenie architektúry nerozvetvuje plnohodnotne, nekultivuje všestranne, nerozširuje svoj repertoire, nezakladá trvalo prítomné hodnoty hmotnej kultúry. Aj v tomto musíme vyspelý svet naháňať.

V takomto prostredí máme k dispozícii vlastne iba náš idealizmus a vôľu k vytrvalosti...Idealizmus je odjakživa výsostným vnútorným motívom nášho povolania nad jeho ostatnými atribútmi živobytia. Toto je mi dosť jasné a viem, že idealizmus je sila. Taká, ktorá nakoniec ovládne tristesu, o ktorej tu hovorím. Pretože náprava tohto stavu bude ešte trvať dosť dlho.